

О. Б. Шевчук, Інститут інформаційного суспільства (м. Київ)

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНИХ СИТУАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Шевчук О. Б.

Система економічних ситуаційних завдань як засіб формування професійних компетенцій майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю

У статті розглянуто можливості використання системи економічних ситуаційних завдань в професійній підготовці майбутніх фахівців фінансово-економічного напрямку та визначено особливості щодо впровадження цієї системи в освітній процес.

Визначено, що ситуаційна методика активно впроваджується у практику навчання. Метод кейсів, що використовується при викладанні економічних дисциплін, сприяє формуванню загальнолюдських, соціально і професійно значущих якостей майбутніх фахівців фінансово-економічного напрямку, їх здатності адаптуватися до екстремальних ситуацій і приймати оптимальні рішення. Використання системи економічних ситуаційних завдань в навчальному процесі дозволяє сформувати у студентів такі професійні компетенції: інформаційну, комунікативну, управлінську.

З'ясовано, що для ефективності застосування кейс-методу в освітньому процесі слід враховувати його особливості, пов'язані з вимогами до написання кейсів, а також організацією та проведенням занять.

Ключові слова: кейс-метод, кейс, фахівці фінансового-економічного напрямку, компетенція.

Шевчук О. Б.

Система экономических ситуационных задач как средство формирования профессиональных компетенций будущих специалистов финансово-экономического профиля

В статье рассмотрены возможности использования системы экономических ситуационных задач в профессиональной подготовке будущих специалистов финансово-экономического направления и определены особенности по внедрению этой системы в образовательный процесс.

Определено, что ситуационная методика активно внедряется в практику обучения. Метод кейсов, используемый при изучении экономических дисциплин, способствует формированию общечеловеческих, социально и профессионально значимых качеств будущих специалистов финансово-

економического направления, их способности адаптивуватися к екстремальним ситуаціям и принимать оптимальные решения. Использование системы экономических ситуационных задач в учебном процессе позволяет сформировать у студентов такие профессиональные компетенции: інформаційну, комунікативну, управлінську.

Вияснено, что для ефективності применения кейс-метода в образовательном процессе следует учитывать его особенности, связанные с требованиями к написанию кейсов, а также организацией и проведением занятий.

Ключевые слова: кейс-метод, кейс, специалисты финансово-економического направления, компетенция.

Основним завданням вищого навчального закладу є підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності [1]. З одного боку – це надання основних знань, необхідних для здійснення діяльності, з іншого – формування професійних умінь та навичок. Широке застосування та стрімке зростання значимості інформаційних технологій у всіх фінансово-економічних установах держави змінюють вимоги до підготовки сучасного економіста. Серед особистісних та професійних якості, які складають професійну компетенцію фахівців фінансово-економічного профілю, роботодавці особливо виділяють такі [2, с. 3]:

- загальний рівень розвитку і базові знання фахівця;
- вміння застосовувати отримані знання на практиці;
- здатність системно мислити;
- вміння переробляти великі обсяги інформації і виділяти в ній головне;
- постійно навчатися.

Формування професіонала в фінансово-економічній галузі неможливо без змін у технологіях підготовки, в яких слід приділити увагу не запам'ятовуванню загальних і спеціальних знань та механічному засвоєнню умінь і навичок, а розвитку творчих здібностей вирішувати нетрадиційні задачі і проблеми.

Отже, досить актуальним стає науково-дослідний пошук нових підходів, ефективних форм, методів і засобів, що забезпечують успішне формування професійної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного

профілю в процесі навчання. Певною мірою вирішити завдання формування конкурентоспроможних фахівців допомагають різноманітні методи активного навчання [3].

Вищі навчальні заклади України мають багаторічний досвід використання активних методів навчання, особливо в економічній освіті. Серед активних методів навчання в економічній освіті найбільшого поширення набув метод ситуаційного навчання, який включає аналіз виробничих ситуацій, рішення професійних ситуаційних завдань, ділові ігри (або їх елементи).

Впровадженням ситуаційної методики в навчально-виховний процес освітніх закладів займалися О. Сидоренко [4], В. Чуба [4], В. Конащук [5], Ю. Сурмін [4], П. Шеремета [6], Г. Каніщенко [6], Л. Безтелесна [7], Л. Чижевська [8] та ін.

Використання ситуаційного метода є важливим чинником підвищення якості навчання майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю [4, 9, 10]. Проте, ефективність застосування цього метода безпосередньо залежить від змістовного наповнення циклу дисциплін з професійної підготовки майбутніх економістів та професіоналізму викладача.

Мета статті полягає в тому, щоб показати можливості використання системи економічних ситуаційних завдань в професійній підготовці майбутніх фахівців фінансово-економічного напрямку та визначити особливості щодо впровадження цієї системи в освітній процес.

Специфіка роботи фахівців економічного напрямку в сучасних умовах потребує істотних змін процесу їх підготовки у вищих навчальних закладах. Від викладачів вимагається використання методів навчання, які здатні максимально наблизити студентів до реальних ситуацій і потребують необхідності приймати адекватні управлінські рішення.

Основне завдання викладання та вивчення економічних дисциплін у вищих навчальних закладах полягає в тому, щоб допомогти студентам виробити економічний образ мислення при управлінні організацією, що дасть їм можливість грамотно оцінювати ту чи іншу ситуацію, приймати більш

обґрунтовані та ефективні стратегічні рішення щодо діяльності підприємств (фірм), виходячи з тієї економічної інформації, яку вони отримали. Таким чином, завдання викладання і навчання економічних дисциплін зводиться до формування у студентів аналітичного підходу, який базується на використанні всіх досягнень економічної науки. Під аналітичним підходом розуміється здатність виділяти ключові моменти будь-якої проблеми і за допомогою такої оцінки робити висновки на основі економіко-теоретичних методів. Отже, необхідно формувати у майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю такі стандарти економічного мислення, що дозволяють з найбільшою віддачею діяти в умовах ринкових відносин [11, с. 134].

Формуванню початкового досвіду, необхідного для кар'єри, допомагають різні імітаційні, ситуаційні та ігрові методи навчання. Як свідчить досвід, якщо семінар або практичне заняття організовані на достатньо високому рівні із використанням активних методів навчання, інтенсивність інтелектуальної роботи передбачає засвоєння майже 90 % навчального матеріалу порівняно із 20 %, що засвоюються під час лекції [10, с. 8 – 9].

Одним з ефективних методів активного навчання є метод ситуаційного навчання або кейс-метод. Ситуаційний метод базується на навчанні через вирішення конкретних завдань – ситуацій (кейсів). Метод кейсів, що використовується при викладанні економічних дисциплін, сприяє розвитку вміння аналізувати ситуації, оцінювати альтернативи, обирати оптимальний варіант і скласти план його здійснення [3].

Метод аналізу конкретних ситуацій як форма активного навчання дозволяє вирішити такі педагогічні завдання [12]:

- формування цілісного уявлення про професійну діяльність та її динаміку;
- набуття проблемно-професійного і соціального досвіду, зокрема прийняття індивідуальних та колективних рішень;
- розвиток теоретичного і практичного мислення у професійній сфері;

– формування пізнавальної мотивації, забезпечення умов виникнення професійної мотивації;

– формування готовності до вирішення професійних завдань.

Л. Якімова зазначає, що кейс-метод забезпечує активну діяльність студентів шляхом моделювання професійного середовища і сприяє використанню теоретичних знань на практиці, формуванню та удосконаленню професійних умінь та навичок, досягаючи таким чином більш високої компетентності у студентів вищих навчальних закладів [10, с. 10 – 11].

Використання кейс-методу при вивченні економічних дисциплін дозволяє студентам і викладачам брати участь в безпосередньому обговоренні ділової ситуації (кейса). Кейси складаються виходячи з досвіду реальних людей, що працюють у фінансово-економічній сфері. Б. Ізотов зауважує, що, виконуючи завдання складені у формі кейсів, студенти повторюють те, що вже вивчали і, крім того, дізнаються багато нового. При пошуку відповідей на поставлені питання вони можуть застосувати накопичені знання, перевірити свої здібності аналізувати, систематизувати дані, робити узагальнені висновки. Важливу роль тут відіграє підключення емоційних компонентів і підсвідомих розумових операцій. При аналізі ситуацій можливе застосування різних алгоритмів з урахуванням творчого розвитку студентів [3].

При використанні кейс-методу завдання викладача полягає в підборі відповідного реального матеріалу та розробці кейсу, в якому студенти повинні вирішити поставлену проблему. При цьому необхідно розуміти, що кейс не має єдиного правильного рішення. Тому викладач повинен допомогти студентам міркувати, сперечатися, але не нав'язувати їм своєї думки. Грамотно направляючи дискусію, викладач може вийти на нове вирішення проблеми, побачити упущені раніше грані ситуації, що розглядається [13, с. 64]. І. Кавінкіна зазначає, що роль викладача в реалізації кейс-метода в освітньому процесі – це співорганізатор, а головна функція викладача – сприяти розвитку компетенцій студентів (використовуючи навідні питання, концентруючи

отриману інформацію, підтримуючи дискусію, направляючи міркування студентів до конкретних рішень, а не абстрактних вигадувань) [14].

Використання системи економічних ситуаційних завдань в навчальному процесі дозволяє сформувати у студентів такі професійні компетенції [14, 15, 13, с. 64 – 65, 16]:

– інформаційну, що дозволяє розвивати вміння виконувати пошук, збір, зберігання, опрацювання, подання, передавання даних, диференціювати об'єкти інформації, групувати та класифікувати отримані дані за ступенем важливості, інформативності, узагальнювати розрізнені дані, використовувати інформаційно-комунікаційні технології та спеціальне програмне забезпечення у професійній діяльності тощо;

– комунікативну, що стосується вмінь вести дискусію, спілкуватися, сприймати і оцінювати вербальну і невербальну інформацію, переконувати оточуючих, кооперуватися в групі, чітко формулювати, висловлювати та аргументувати свою позицію, переконувати опонентів, складати стислий, переконливий звіт тощо;

– управлінську, що дозволяє розвивати вміння грамотно ставити завдання підлеглим, коригувати їх роботу, планувати роботу підрозділу, здійснювати ефективний контроль за її виконанням, набувати досвіду діяльності, пов'язаної з постановкою цілей і завдань організації, підтримкою взаємин між організацією і оточенням, які дозволяють їй домагатися своїх цілей, відповідають її внутрішнім можливостям і дозволяють залишатися вразливими до зовнішніх вимог тощо.

На сьогодні відбувається швидке поширення методу в освіті, але при цьому виникають і певні труднощі. Це й недостатня кількість кейсів, підготовлених на вітчизняному матеріалі, поверхове ставлення викладачів до методологічної основи методу, неготовність частини студентів до нової ролі у навчальному процесі, небажання частини викладачів витратити час на опанування нових методик [10, с. 14]. Крім того, в українських навчальних закладах використання кейсів відбувається спонтанно, нерегулярно і виглядає

досить штучним. Кейси, як і інші відносно нові для України навчальні методи, ще не стали природною, невід'ємною складовою навчальних програм. Важливо, щоб вони використовувалися систематично і цілеспрямовано. Проте, кейс-метод може стати реальним засобом підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців завдяки з'єднанню навчального, освітнього та дослідницького змісту в навчанні.

При застосуванні кейс-методу в початковому процесі слід визначити деякі особливості, пов'язані з вимогами до написання кейсів, а також організацією та проведенням занять.

Метод кейсів дозволяє застосовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань, кейси розвивають аналітичні, дослідницькі та комунікативні навички, сприяють здобуттю навичок аналізувати ситуацію, планувати стратегію та приймати управлінські рішення. Тому кейс повинен задовольняти таким вимогам [17]:

- відповідати чітко поставленій меті його створення;
- мати відповідний рівень труднощі;
- ілюструвати декілька аспектів економічного життя;
- не застарівати занадто швидко, бути актуальним на сьогоднішній день;
- мати національну специфіку;
- ілюструвати типові ситуації в бізнесі;
- розвивати аналітичне мислення;
- провокувати дискусію;
- викликати співпереживання, виробляти схильність до емпатії;
- мати кілька рішень.

Організуючи навчальну діяльність з використанням системи економічних ситуаційних завдань, слід дотримуватися чіткої послідовності етапів проведення занять [18]:

- ознайомлення студентів з текстом кейса;
- аналіз кейсу;
- організація обговорення кейса, дискусії, презентації;

- оцінювання учасників обговорення;
- підведення підсумків.

Кейс-метод можна застосовувати з усіх навчальних дисциплін фінансово-економічного циклу, адже він дозволяє максимально наблизити студентів до реальних ситуацій та потребує прийняття адекватних рішень. Проте, ситуаційна методика навчання не може і не повинна повністю витіснити усталені методики навчання, вона може стати доповненням до традиційних лекцій і практичних занять.

Таким чином, відповідно до завдань статті визначено, що ситуаційна методика активно впроваджується у практику навчання. Метод кейсів, що використовується при викладанні економічних дисциплін, сприяє формуванню загальнолюдських, соціально і професійно значущих якостей майбутніх фахівців фінансово-економічного напрямку, їх здатності адаптуватися до екстремальних ситуацій і приймати оптимальні рішення. Використання системи економічних ситуаційних завдань в навчальному процесі дозволяє сформувати у студентів такі професійні компетенції: інформаційну, комунікативну, управлінську. З'ясовано, що для ефективності застосування кейс-методу в освітньому процесі слід враховувати його особливості, пов'язані з вимогами до написання кейсів, а також організацією та проведенням занять.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці банку кейсів для системи економічних ситуаційних завдань з професійній підготовці майбутніх фахівців фінансово-економічного напрямку.

Література

1. **Закон** України Про вищу освіту [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/page>.
2. **Андрухив Л. В.** Формирование у будущих экономистов умения работать с информацией : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : специальность 13.00.08 "Теория и методика проф. образования" / Андрухив Людмила Викторовна. – Астрахань, 2008. – 22 с.

3. **Изотов Б. А.** Пути повышения эффективности кейсового метода при преподавании экономических дисциплин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://conference.osu.ru/assets/files/conf_info/conf9/s13.pdf.

4. **Ситуаційна** методика навчання: теорія і практика / Упор. О.Сидренко, В.Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с. / У надз.: Консорціум і удосконалення менеджмент-освіти в Україні, Центр інновацій та розвитку; Програма поширення ситуаційної методики навчання.

5. **Конащук В.** Українська бізнес-освіта: чи є межа для наслідування Західного досвіду? / В.Конащук // Ситуаційна методика навчання: український досвід. Збірник статей / Упор. О.Сидоренко, В.Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – С. 13–19.

6. **Шеремета П. М.,** Каніщенко Л. Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі / За ред. О.І.Сидоренка; 2-ге вид. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1999. – 80 с.

7. **Безтелесна Л.** Студенти і викладач: мотиви та цілі сторін / Л.Безтелесна // Ситуаційна методика навчання: український досвід. Збірник статей / Упор. О.Сидоренко, В.Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – С. 71–75.

8. **Чижевська Л.** Будьте обережні: працюємо з кейсом / Л.Чижевська // Ситуаційна методика навчання: український досвід. Збірник статей / Упор. О.Сидоренко, В.Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – С. 79–86.

9. **Ситуаційна** методика навчання: український досвід. Збірник статей / Упор. О.Сидоренко, В.Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 192 с.

10. **Активізація** навчального процесу у сучасній вищій школі: Метод. огляд / Уклад. Л.А.Якимова. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. – 32 с.

11. **Гребнев Л.** О новых стандартах в области преподавания экономики / Л. Гребнев // Вопросы экономики. – 2010. – № 7. – С. 121–140.

12. **Бобрешова И. П.,** Попович Е. А. Необходимость использования активных методов обучения при подготовке бакалавров [Электронный

ресурс]. – Режим доступа :

http://conference.osu.ru/assets/files/conf_info/conf9/s13.pdf.

13. **Наумова М.**, Гладкова Л. Использование метода case-study в преподавании экономических дисциплин в высших учебных заведениях / М.Наумова, Л.Гладкова // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. В.І.Сипченка]. – Спецвип. 8. – Ч. II. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – С. 60–68.

14. **Кавинкина И. Н.** Метод "кейс-стади" в образовательном процессе ВУЗа [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elib.grsu.by/katalog/158503-344572.pdf>.

15. **Смолянинова О. Г.** Кейс-метод обучения студентов [Электронный ресурс] / О.Г.Смолянинова // Материалы 7-ой научно-практической конференции «Педагогика развития». – Часть 1. – Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 2000. – Режим доступа : <http://ipps.sfu-kras.ru/sites/ipps.institute.sfu-kras.ru/files/publications/57.pdf>.

16. **Иванченко О. П.** Деловые игры как эффективная форма подготовки специалистов по профилю "Маркетинг" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://conference.osu.ru/assets/files/conf_info/conf9/s13.pdf.

17. **Руденко А. Д.** Проблемный подход в обучении экономическим дисциплинам /А.Д.Руденко // Проблемы современной науки и образования. – 2012. – № 3 (13). – С. 47–49.

18. **Михайлова Е. А.** Кейс и кейс-метод: общие понятия / Е.А.Михайлова // Маркетинг. – 1999. – № 1. – С. 109-117.

Shevchuk O. V.

The system of economic situation tasks as means of formation of professional competencies of future specialists of financial and economic direction

The article considers the the possibility of using the system of economic situational problems in training future specialists of financial and economic trends and identified features on the implementation of this system in the educational process.

Determined that situational technique actively put into practice training. Case method used in the study of economic disciplines, promotes the formation of human,

social and professionally significant qualities of future specialists of financial and economic areas, their ability to adapt to extreme situations and make the best decisions. Using the economic situation tasks in the learning process allows students to form such professional competence: information, communication, management.

Is established that the effectiveness of case-method in the educational process should take into account its features associated with the requirements for writing case studies, as well as the organization and conduct classes.

Keywords: case-study, case, experts of financial and economic direction, competence.

Відомості про автора

Шевчук Олег Борисович – кандидат економічних наук, директор Інституту інформаційного суспільства. Коло наукових інтересів: використання інформаційних технологій в підготовці майбутніх економістів.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 р.
Прийнято до друку 26.04.2013 р.